

УДК 34–056.26

Н. В. Добренька*кандидат юридичних наук, доцент кафедри**Білоцерківського інституту економіки та управління**Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»***ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ОСОБАМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ**

У статті 1 Конституції говориться, що Україна – правова держава. Забезпечення прав людини і громадянина, розподіл влади є основоположними ознаками правової держави [1].

Така держава характеризується пануванням права, верховенством закону. Встановлюючи правові норми, держава сама зобов'язана їх дотримуватись, підтримуючи правопорядок. У правовій державі норми права обов'язкові для державних структур у тій же мірі, що і для громадян.

Органи державної влади діють лише в межах, встановлених законом, і їм дозволено лише те, на що уповноважив їх закон. Виходячи з цього, стаття 6 Конституції України встановлює, що органи законодавчої, виконавчої і судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією рамках та у відповідності із законами України.

Правова держава характеризується верховенством закону в правовій системі.

Соціальну основу правової держави складає саморегульоване громадянське суспільство, в центрі якого знаходиться людина, її різнобічні інтереси. Виходячи з цього, Конституція України закріплює, що права і свободи людини, їх гарантії встановлюють зміст і направленість діяльності держави. Правова держава є соціальною державою. Моральну її основу складають загальнолюдські принципи гуманізму, справедливості, рівності, свободи особистості, її честі і гідності. Ця сторона правової держави знайшла своє відображення в частині 1 статті 3 Конституції України: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Важливо це положення реально втілити в життя [1].

Проблема реалізації прав особами з особливими потребами полягає у законодавчому та фактичному вдосконаленні нормативних актів та умов реалізації прав такими особами. Україна взяла участь у підписанні Конвенції про права інвалідів, яка будується на таких принципах: а) повага до притаманного людині достоїнства, її особистої самостійності, зокрема, свободи робити власний вибір і незалежності; б) недискримінація; в) повне й ефективне залучення та включення до суспільства; г) повага до особливостей інвалідів і прийняття їх як компонента людської різноманітності й частини людства; д) рівність можливостей; е) доступність; є) рівність чоловіків і жінок; ж) повага до таких здібностей дітей-інвалідів, які роз-

виваються, і повага до права дітей-інвалідів зберігати свою індивідуальність [2].

Однак реалії життя свідчать, що в суспільстві сьогодні не завжди створюються умови й гарантії для реалізації права осіб з обмеженими можливостями. Висвітленню існуючих проблем у цих сферах і визначенню шляхів їх подолання в останні роки присвятили свої дослідження В.М. Сушкевич, П.М. Таланчук, В.В. Хабаров та ін. Проте, оскільки інтеграція людей з обмеженими фізичними можливостями у суспільство неможлива без реалізації декларативних прав на здобуття ними вищої освіти і на працю, залишається необхідність подальшого різнопланового і різнобічного вивчення шляхів їх (прав) реалізації.

Питання щодо соціально-правового захисту інвалідів були предметом дослідження у наукових працях таких учених, як В.С. Андреев, Є.І. Астрахан, В.А. Ачаркан, К.П. Бондарчук, Н.Б. Болотіна, М.О. Буянова, В.С. Венедіктов, К.Н. Гусов, Н.Ф. Деметтьєва, О.Д. Зайкін, М.Л. Захаров, Р.І. Іванова, В.В. Лазор, Л.І. Лазор, О.Є. Мачульська, Е.К. Наберушкін, П.Д. Пилипенко, С.М. Прилипо, І.М. Сирота, С.М. Синчук, Н.М. Стаховська, Б.І. Сташків, Б.С. Стичинський, Е.Г. Тучкова, М.І. Флястер, Я.М. Фогель, О.І. Холостова, О.Г. Чутчева, В.Ш. Шайхатдинов, Л.П. Шумна, О.О. Яременко, О.М. Ярошенко, О.Р. Ярьська-Смирнова тощо.

Стан доступності осіб з особливими потребами до освіти та працевлаштування є вкрай незадовільним, особливо щодо працевлаштування.

На думку В.В. Хабарова, інтеграція інвалідів у суспільство через суспільно корисну працю може відбуватися двома напрямками: перший – це надання роботи в державних, комерційних приватних установах згідно із Законом України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»; другий – організація реабілітаційних центрів або виробничих комплексів із застосуванням праці інвалідів [9, с. 23].

Незважаючи на завдання «Національного плану дій із реалізації Конвенції ООН про права інвалідів на період до 2020 року» стосовно внесення законопроекту, який би посилив контроль за доступністю будівель та інфраструктури, органи влади часто виступають із законотворчими ініціативами, що мають протилежну мету [7].

Директор Луцького навчально-виробничого підприємства «УТОС», як представник інвалідів

по зору «Генерація успішної дії» вказує, що 13 листопада 2015 року у першому читанні було прийнято проект закону «Про особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», яким пропонується, зокрема, продовжити мораторій на проведення перевірок до 30 червня 2016 року. До слова, оголошений урядом мораторій на проведення перевірок призвів до того, що значна кількість об'єктів (будівель, інфраструктури) приймаються із порушенням державних стандартів та державних будівельних норм. Не зважаючи на формальне покладення відповідальності за дотримання будівельних норм на замовника будівництва, проблемою залишається контроль над споруджуваним об'єктом у площині відносин «замовник–проектувальник–будівельна організація» [11].

Мета статті полягає у визначенні нагальних проблем реалізації прав осіб з особливими потребами.

Завданням статті є дослідження фактичних проблем на шляху реалізації прав особами з особливими потребами.

Відповідно до Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» особам з особливими потребами, особам зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження їх життєдіяльності, держава зобов'язана створити умови для реалізації ними прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити їх соціальний захист [3].

Дискримінація за ознакою інвалідності забороняється. А, отже, можемо, зазначити, що держава бере на себе обов'язок створювати умови та забезпечити реалізацію прав відповідними особами. На жаль, нормативне закріплення прав та свобод осіб із особливими потребами не відповідає можливості реалізувати всі зазначені права.

У Конвенції про права інвалідів передбачено надання особам з особливими потребами можливість вести незалежний спосіб життя і всебічно брати участь у всіх аспектах життя, держави-учасниці вживають належних заходів для забезпечення особами з особливими потребами доступу нарівні з іншими до фізичного оточення, до транспорту, до інформації та зв'язку, зокрема, інформаційно-комунікаційних технологій і систем, а також до інших об'єктів і послуг, відкритих або таких, що надаються населенню як у міських, так і в сільських районах. Ці заходи, які включають виявлення й усунення перепон і бар'єрів, що перешкоджають доступності, повинні поширюватися, зокрема: а) на будинки, дороги, транспорт й інші внутрішні та зовнішні об'єкти, зокрема, школи, житлові будинки, медичні установи та робочі місця; б) на інформаційні, комунікаційні та інші служби, зокрема, електронні служби та екстрені служби [2].

Держави-учасниці вживають також належних заходів для того,

щоб: а) розробляти мінімальні стандарти й керівні орієнтири, що

передбачають доступність об'єктів і послуг, відкритих або таких,

що надаються населенню, вводити в дію та стежити за їх дотриманням; б) забезпечувати, щоб приватні підприємства, які пропонують

об'єкти й послуги, відкриті або такі, що надаються населенню,

враховували всі аспекти доступності для інвалідів; в) організовувати для всіх залучених сторін інструктаж із проблем доступності, на які натрапляють інваліди; г) оснащувати будинки та інші об'єкти, відкриті для

населення, знаками, виконаними абеткою Брайля у формі, що легко

читається і є зрозумілою; д) надавати різні види послуг помічників і посередників, зокрема, провідників, читців і професійних сурдоперекладачів для полегшення доступності будинків та інших об'єктів, відкритих для

населення; е) розвивати інші належні форми надання інвалідам допомоги та

підтримки, що забезпечують їм доступ до інфраструктури; є) заохочувати доступ інвалідів до нових інформаційно-комунікаційних технологій і систем, зокрема, Інтернету; ж) заохочувати проектування, розробку, виробництво й поширення первісно доступних інформаційно-комунікаційних технологій і систем так, щоб доступність цих технологій і систем досягалася за мінімальних витрат.

Стан інклюзивної освіти в Україні можна визначити початковим етапом забезпечення реалізації права на освіту, осіб з особливими потребами, яка в майбутньому стане підставою для працевлаштування. Працевлаштування осіб з особливими потребами є необхідною умовою соціалізації таких осіб. У Конституції України передбачається та гарантується особам право на працю. Державна служба зайнятості відповідно до Закону України «Про зайнятість населення», наказу «Про затвердження Положення про державну службу зайнятості» опікується питаннями працевлаштування осіб незалежно від статі, віку, раси шкіри, стану здоров'я [5, 8].

На жаль, в Україні відсутній уповноважений орган, діяльність якого спрямовувалася б на працевлаштування осіб з особливими потребами. На нашу думку, створення такого органу є необхідним, оскільки спеціальний орган здійснював би працевлаштування осіб з особливими потребами та перевірку фактичного залучення осіб до процесу праці. Оскільки існують випадки документального оформлення осіб з особливими потребами на роботу, а фактично – працівники відсутні.

Така ситуація є вигідною для роботодавців, які не витрачають кошти для обладнання спеціальних місць та не сплачують податки.

У реальності існують деякі відмінності, і, на жаль, вони не усуваються з боку державних органів. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо прав інвалідів» планування і забудова населених пунктів, формування мікрорайонів, проектування, будівництво і реконструкція об'єктів фізичного оточення без пристосування для використання інвалідами не допускаються [6]. Зазначена діяльність здійснюється з урахуванням думки громадських організацій осіб з особливими потребами.

У разі, якщо діючі об'єкти неможливо повністю пристосувати для потреб інвалідів, за погодженням із громадськими організаціями інвалідів здійснюється їх розумне пристосування з урахуванням універсального дизайну. Фінансування зазначених заходів здійснюється за рахунок власників (балансоутримувачів) об'єктів або орендарів згідно із договором оренди.

На сьогодні в Україні не ідеальний стан реалізації прав особами з особливими потребами. Проблема відчувається як на законодавчому рівні, так і при фактичній реалізації прав. Втілення нормативно-правових актів у життя відбувається на досить низькому рівні. Наприклад, нагальною проблемою є пересування осіб з особливими потребами, відсутні пандуси біля аптек, продуктових магазинів, магазинів побутової хімії, кінотеатри, а якщо пандусами і забезпечені відповідні приміщення, то неозброєним оком можна помітити занадто високий схил. Напрошується висновок, що побудова таких пандусів є лише «замилуванням ока». Оскільки в реальності користування ними самостійно особами з особливими потребами не є можливим. Досить значною проблемою є пересування осіб на милицях у приміщеннях, в яких використовується кахель із гладкою поверхнею.

Як правило, гладкий кахель використовується майже у всіх приміщеннях, аптеках, лікарнях, магазинах, театрах, кінотеатрах, що унеможливує пересування, особливо в зимовий період. Фактично такий стан обмежує в повному обсязі пересування осіб з особливими потребами. Звідси випливає, що особи з особливими потребами залишаються один на один із такими проблемами. На нашу думку, реалізація прав громадянами України повинна бути беззаперечною і забезпечуватися в повному обсязі, а не тільки в столиці країни. Щодо розгляду даної проблеми багато ідей, слів, пропозицій, але жодного прориву в містах, населених пунктах, селах. Відсутні комунікації для таких осіб, елементарні умови, які для певної частини населення є просто захмарними.

У нормативних актах передбачено транспортування осіб з особливими потребами, але при реалі-

зації права на транспортування виникають деякі проблеми. Забезпечення спеціальних транспортних засобів на певний населений пункт є дуже малий, тобто одна-дві маршрутки, наприклад, на місто Біла Церква з населенням 206 065 мешканців. Також є непоодинокі ситуації, за яких спеціально обладнані транспортні засоби не використовуються відповідним чином, а отже, ігнорують право осіб на пересування та використання транспортного засобу.

Діяльність держави виявляється у створенні правових, економічних, політичних, соціальних, психологічних та інших умов для забезпечення їхніх прав і можливостей нарівні з іншими громадянами для участі в суспільному житті та полягає у виявленні, усуненні перепон і бар'єрів, що перешкоджають забезпеченню прав і задоволенню потреб, у тому числі стосовно доступу до об'єктів громадського та цивільного призначення, благоустрою, транспортної інфраструктури, дорожнього сервісу, транспорту, інформації та зв'язку, а також з урахуванням індивідуальних можливостей, здібностей та інтересів – до освіти, праці, культури, фізичної культури і спорту; охорони здоров'я [6].

З огляду на викладений матеріал можна зробити висновок, що реалізація особами з особливими потребами прав, передбачених Конституцією та законами України, потребує негайного вирішення, оскільки зволікання призведе до порушення гарантованих прав державою, а це вказуватиме на неспроможність держави забезпечити гідне життя людини, що є неможливим для демократичної, правової, соціальної держави, яка бере курс на входження до ЄС. В Україні необхідно створити умови для реалізації передбачених прав Конституцією та законами України.

З урахуванням дослідженого матеріалу та стану законодавства пропонуємо законодавцю звернути увагу на процес реалізації прав особами з особливими потребами, а саме, на забезпечення умов такої реалізації. На нашу думку, варто підвищити рівень перевірки доступності селища, міста, населених пунктів для осіб з особливими потребами, створити орган із забезпечення робочими місцями осіб з особливими потребами; збільшити, а в деяких містах, селищах, населених пунктах запровадити транспортні засоби для пересування осіб з особливими потребами.

Література

1. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року. Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Юрид. літ, 2010. – 59 с.
2. Конвенція про права інвалідів // Конвенцію ратифіковано Законом № 1767-VI (1767-17) від 16.12.2009.
3. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні : Закон України // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). – 1991. – № 21. – Ст. 252.

4. Про особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2007. – № 29. – Ст. 389.

5. Про зайнятість населення : Закон України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2013. – № 24. – Ст. 243.

6. Про внесення змін до деяких законів України щодо прав інвалідів : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2012. – № 31. – Ст. 381.

7. Про затвердження Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» на період до 2020 року // Постанова Кабінету Міністрів України від 01.08. 20-12 р. № 706.

8. Про затвердження Положення про державну службу зайнятості : наказ Міністерства соціальної політики від 20.01.2015 р. – № 41.

9. Сушкевич В.М. Працевлаштування людей з інвалідністю в Україні: реалії і перспектива / В.М. Сушкевич, Н.С. Скрипка / Підтримка процесу працевлаштування випускників з інвалідністю вищих навчальних закладів України: аспект прав людини. – К. : ВГО студентів-інвалідів «Гаудеамус», Університет «Україна», 2006. – С. 16–23.

10. Хабаров В.В. Проблеми працевлаштування молоді з інвалідністю та пропозиції щодо їх вирішення / В.В. Хабаров / Підтримка процесу працевлаштування випускників з інвалідністю вищих навчальних закладів України: аспект прав людини. – К. : ВГО студентів-інвалідів «Гаудеамус», університет «Україна», 2006. – С. 24–32.

11. <http://helsinki.org.ua/prava-lyudej-z-invalidnistyub-mojja/>.

Анотація

Добренька Н. В. Проблеми реалізації прав особами з особливими потребами. – Стаття.

У статті досліджується проблема реалізації прав особами з особливими потребами. Аналізується та співвідноситься стан законодавства із фактичною реалізацією прав особами з особливими потребами. З'ясовуються проблеми реалізації передбачених прав особам з особливими потребами та пропонуються шляхи їх вирішення.

Ключові слова: особа, право, конвенція, Конституція України.

Аннотация

Добренька Н. В. Проблемы реализации прав лицами с особыми потребностями. – Статья.

В статье исследуется проблема реализации прав лицами с особыми потребностями. Анализируется и соотносится состояние законодательства с фактической реализацией прав лиц с особыми потребностями. Выявляются проблемы реализации предусмотренных прав лицами с особыми потребностями и предлагаются пути их решения.

Ключевые слова: лицо, право, конвенция, Конституция Украины.

Summary

Dobrenka N. V. Implementation's Problems of rights of persons with special needs. – Article.

Article deals with problem of rights by persons with disabilities. The state law is analyzed and correlated with actual implementation of rights of persons with disabilities. The problems are analyzed and solutions are suggested for persons with special needs.

Key words: person, law, convention, Constitution of Ukraine.